

Spirula

CORRESPONDENTIEBLAD VAN DE NEDERLANDSE MALACOLOGISCHE VERENIGING

NUMMER 414 | WINTER 2018

EXCURSIEVERSLAGEN

Fort bij Rijnauwen, West Drenthe, Midden en Zuid Limburg

STRANDGAPER

Met de Vikingen naar Europa?

EVEN VOORSTELLEN

Stef Keulen

HYGROFIELE SLAKKEN

van de 'Eerste Plak' bij Lies

ALIKRUIK

als voedsel voor de mens

SCABIES CRISPATA

in de Zanderij in Katwijk

Nederlandse
Malacologische
Vereniging

INHOUD

Diverse bronnen	Excursies en malacologische agenda Nederland	1
Secretaris NMV	Bestuursberichten	1, 4
Keulen, S.	Even voorstellen: Stef Keulen	5
Cadée, G.C. & A.D.P. van Peursen	Oorzaak van een (gerepareerd) gat in een Zwanaemossel <i>Anodonta cygnea</i> (Linnaeus, 1758) gevonden .	6
De Boer, J.	Verslag excursie West-Drenthe, 1 juli 2017	7
Essink, K.	Oesterschelpen <i>Ostrea edulis</i> in 'køkkenmøddinger' uit de Steen- en IJzertijd	12
Essink, K. & A.P. Oost	Hielpen de Vikingen de Strandgaper <i>Mya arenaria</i> naar Europa?	15
Van Gemert, L.J. <i>et al.</i>	Inventarisatie van de land- en zoetwatermollusken van Fort bij Rijnauwen	18
Kuiper, J.	De Alikruik <i>Littorina littorea</i> (Linnaeus, 1758) als voedsel voor de mens	27
Kuiper, J. & W. Niedermeier	'Tussen kunst en kitsch' in de 18de Eeuw	30
Majoor, G. <i>et al.</i>	Verslag van de NMV excursie naar Midden- en Zuid-Limburg, 25-27 augustus 2017	33
Margry, C.J.P.J.	Verdraaid! Herstel van een <i>Clausilia</i> (Gastropoda, Clausiliidae) tegen de gangbare windingsrichting in. 39	
Mienis, H.K. .	Een eerste verslag over het voorkomen van zoetwatermollusken en hygrofiele landslakken in het plas- . . .	41
	dras gebied 'Eerste Plak' bij Lies, Terschelling	41
Mienis, H.K.	De eerste vondst van de Gekielde loofslak <i>Hygromia cinctella</i> (Draparnaud, 1801) in Joure, Friesland .	44
Mienis, H.K.	Een zeldzame kleurafwijking van de Zwartgerande tuinslak, <i>Cepaea nemoralis</i> forma <i>hyalozonata</i> . . .	45
Mienis, H.K.	De Zandslak <i>Theba pisana</i> (O.F. Müller, 1774): een nieuwe soort voor Purmerend	47
Twigt, A. & A.D.P. van Peursen	Een rare zoetwatermossel in de Zanderij in Katwijk: <i>Scabies crispata</i> (Gould, 1843)	48
Twigt, A. & H. Raven	Aanvullingen op de vondsten na de storm van 13 januari 2017.	50
Van Leeuwen, S.	Enkele bijzondere schelpenvondsten in de visnetten van de 10e expeditie 'Duik de Noordzee Schoon' .	54
Faber, W. / Breure, A.S.H.	Nieuw beschreven mariene / continentale molluskensoorten	56 / 58
Faber, W. / Breure, A.S.H.	Tijdschriftartikelen: mariene / continentale malacologie	59 / 65
Faber, W.	Schelpenbeurzen en bijeenkomsten	69
Kuiper, J.	Boekbesprekingen	17, 70
Faber, W. & A.S.H. Breure	Nieuwe boeken	71

Voorplaat - Boven: Rode weglakken *Arion cf. rufus* in copula, Fort bij Rijnauwen. Foto Ingrid Margry. Onder: Gewone alikruik *Littorina littorea* in situ, Lauwersoog, 21 juni 2014 tijdens de 1000 soortendag. Foto Jaap de Boer.

NMV Bestuursberichten

Vergeet niet uw contributie 2018 over te maken.

Bij de vorige Spirula ontving u een geel inlegvel met informatie over de contributie van 2018. Heeft u uw contributie voor 2018 al betaald? Zo niet, wilt u die dan z.s.m. overmaken? De NMV stuurt geen acceptgiro's, u moet dus zelf een betaalopdracht naar uw bank sturen. Wilt u bij uw betaling vermelden voor welk jaar en welke tijdschriften (S, B, V) u betaalt?

Wordt de betaling gedaan vanaf een bankrekening die op naam van iemand anders staat, bijvoorbeeld uw partner, vermeldt u dan ook de naam van het lid er bij. Daarmee vergemakkelijkt u het werk van de penningmeester. Wie het gele inlegvel kwijt is: de contributiebedragen en het rekeningnummer van de NMV staan ook in de binnenkaft van de Spirula. Bij voorbaat dank!

EXCURSIES EN MALACOLOGISCHE AGENDA NEDERLAND

NEDERLANDSE MALACOLOGISCHE VERENIGING

Landelijke ANEMOON-dag op zaterdag 17 maart 2018 in Tiel

De landelijke ANEMOON-dag is dé dag voor alle natuurliehebbers die duikend waarnemingen doen, strand-aanspoelsel tellen, weekdieren inventariseren of geïnteresseerd zijn om ANEMOON-waarnemer te worden. Tijdens deze dag kun je lezingen bezoeken en meedoen aan een grote variëteit aan workshops voor zowel de beginnende als gevorderde waarnemer. Aanmelden kan nu via www.anemoon.org/anemoon-dag.

Meer informatie over de ANEMOON-dag komt op: www.anemoon.org/anemoondag.

Algemene ledenvergadering NMV en voorjaarsbijeenkomst op zaterdag 14 april 2018

De jaarlijkse algemene ledenvergadering zal dit jaar worden gehouden op zaterdagochtend 14 april 2018. 's Middags is er een programma met lezingen en er is ruim voldoende gelegenheid om andere leden te spreken. Het programma en de vergaderstukken vindt u in de bijlage bij deze Spirula.

Locatie: Natuurmuseum Tilburg. Dit museum is uitstekend bereikbaar met het openbaar vervoer, want het ligt recht tegenover het centrale station van Tilburg.

Verdraaid! Herstel van een *Clausilia* (Gastropoda, Clausiliidae) tegen de gangbare windingsrichting in

Kees (C.J.P.J) Margry

Contorted! Repair of a *Clausilia* (Gastropoda, Clausiliidae) against the usual direction of rotation

Summary. In July 2017, in the French Alps in Parc national de la Vanoise, an aberrant empty shell of a *Clausilia* was found. After its shell had been damaged, this sinistral snail formed a second aperture and a new last whorl which rotates dextral, i.e. to the right. The find is described and compared with previous literature.

Fig. 1. De *Clausilia* met de nieuwe mondopening aan de rechterzijde. Foto Ingrid Margry.

Fig. 2. De *Clausilia* met de afgebroken laatste winding. Foto Ingrid Margry.

Reparaties

Op 25 juli 2017 werd in de Franse Alpen in Parc national de la Vanoise, vlak bij de monoliet van Sardières, een vergroeid leeg slakkenhuis van een *Clausilia* Draparnaud, 1805 gevonden. Na een beschadiging van het huisje heeft dit dier een nieuwe winding gevormd die uiteindelijk rechtersom gaat (fig. 1, 2). Voor een linksgewonden slak is dat op z'n minst eigenaardig.

Reparatie van slakkenhuisjes is regelmatig beschreven. Aan de mantelrand kunnen alle lagen van de schelp worden hersteld, verder van de mantelrand vandaan kan de mantel alleen de parelmoerlaag herstellen. In dat laatste geval wordt eerst een vliesje aangelegd en door het afzetten van kalkkristallen alleen maar een sculptuurloze herstelplek gevormd (Cadée, 1995; 2015; Majoor, 2014).

Een nieuwe winding

Door een onbekend trauma is bij deze slak een aanzienlijk deel van het basale deel van het huisje afgebroken. Waarschijnlijk

is hierbij ook het clausilium (het verschuifbare afsluitklepje) verloren gegaan. Vervolgens heeft de slak zich zo ver teruggetrokken dat het herstel niet vanaf de laatste beschadigde winding plaatsvond maar via een tevens ontstane opening boven de laatste winding. Van hieruit draait de nieuwe winding om de laatste resten van de onderliggende oude winding en buigt vervolgens rechtersom. Daar eindigt de nieuwe winding met een tand- en sculptuurloze mondopening met omgeslagen rand. De herstelde winding heeft niet het karakteristieke oppervlak met ribben maar is glad golvend met enkele verdikkingen die lijken op brede ribben. De columellaire zijde van de herstelde winding is over de volledige lengte open (fig. 3). Het is niet meer te zien of dit ook van oorsprong zo was of dat dit kwetsbare deel van de nieuwe winding na de dood van het dier is afgebroken. Door het herstel via een nieuw ontstane opening te laten verlopen ontstonden er twee mondopeningen. Dit fenomeen is onder andere beschreven als polystomie en zou met name voorkomen

Fig. 3. De *Clausilia* met het open deel aan de columellaire zijde van de nieuwe laatste winding. Foto Ingrid Margry.

bij smallere huisjes als die van *clausilia*'s (Taylor, 1900: 119-120; Kronenberg, 1998; Cadée, 1998).

Omdat er een vrijwel volledige buis is gevormd is het aanmerkelijk dat het dier zich bij het trauma onmiddellijk terug kon trekken en overleven in de resterende schelp. Toch zal daarbij de mantelrand beschadigd zijn geraakt, want de herstelde winding vertoont niet de karakteristieke sculptuur van ribben. De herstelde winding lijkt slechts gevormd door de mantel.

De draai kwijt

Opmerkelijk is ook de verandering van draairichting. De windingsrichting van huisjes is genetisch bepaald. In de derde celdeling (van vier naar acht cellen) van het blastomeren stadium wordt de windingsrichting feitelijk vastgelegd (Kuroda *et al.*, 2009). Dat een linksdraaiende slak in het latere leven van windingsrichting verandert kan daarom alleen een fysieke oorzaak hebben. Het herstel in de gangbare richting moet verhinderd zijn geweest. Er bestaan wel slakken die rechtsdraaiend zijn waarbij de laatste winding ineens een bocht maakt naar links. Zulke slakken, zoals *Plectostoma kitteli* Maassen, 2002 noemt men sinistroid (dus op linksdraaiend lijkend) (Maassen, 2002). In het geval van deze linksdraaiende *Clausilia* zou je met zo'n uitgang de term dextroid kunnen gebruiken.

Door de losse aanhechting ziet de herstelde winding er ook enigszins scalaride uit. Scalaride vormen komen bij heel veel soorten voor. Zo is een scalaride vorm van *Clausilia plicatula* (Draparnaud, 1801) beschreven (Eder, 1921).

Door het ontbreken van een duidelijke mondopening kan de slak niet met zekerheid tot op de soort worden gedetermineerd. De gelijkenis met meerdere exemplaren van de Vale *clausilia Clausilia bidentata* (Strøm, 1765) op dezelfde vindplaats doet vermoeden dat het om deze soort gaat. Deze soort was in voorgaande jaren nog niet aangetroffen in het Nationale Park (Margry, 2017).

Van dergelijke afwijkingen kunnen we veel leren over de principes van groei. En een schrale troost voor het dier dat toch nog enige tijd als dextroïde semi-scalaride polystome slak door het leven heeft kunnen gaan.

Dankwoord

Dank aan Jérôme Cavailes van Parc national de Vanoise voor de toestemming om in het Nationale Park te mogen inventariseren. Dank aan Joop Eikenboom voor de determinatie van de *clausilia*'s en aan mijn levenspartner Ingrid voor het maken van de foto's.

Geraadpleegde bronnen

- CADÉE, G.C., 1995. Komt schelpreparatie bij landslakken vaak voor? – Correspondentieblad van de Nederlandse Malacologische Vereniging 282: 6-11.
- CADÉE, G.C., 1998. Meerdere mondopeningen bij landslakken, polystomie of polystomatisme? – Correspondentieblad van de Nederlandse Malacologische Vereniging 304: 105-106.
- CADÉE, G.C., 2015. Schelpreparatie door “een minder kundige hand” bij een Gewone tuinslak *Cepaea nemoralis*. – Spirula 402: 10.
- EDER, L., 1921. Zur Gastropodenfauna Unterwaldens. – Mitteilungen der Naturforschenden Gesellschaft Luzern 8: 183-210.
- KRONENBERG, G.C., 1998. Een *Fruticicola fruticum* (Müller, 1774) met een dubbele mondopening (Gastropoda, Pulmonata, Bradybaenidae). – Correspondentieblad van de Nederlandse Malacologische Vereniging 302: 68.
- KURODA, R., B. ENDO, M. ABE & M. SHIMIZU, 2009. Chiral blastomere arrangement dictates zygotic left-right asymmetry pathway in snails. – Nature 462(10): 790-795.
- MAASSEN, W.J.M., 2002. Remarks on the Diplommatinidae from Sumatra, Indonesia, with descriptions of eleven new species (Gastropoda, Prosobranchia). – Basteria 66: 163-181.
- MAJOOR, G., 2014. Wegvallen van kleur na beschadiging van een Haarslak *Trochulus hispidus*. Speculeren over een intrigerende reparatie. – Spirula 398: 93-94.
- MARGRY, C.J.P.J., 2017. Fourth report on Vitrinidae (Gastropoda) and other molluscs in Parc national de la Vanoise in the French Alps. Report from a short research in August 2016. 13 pp. www.vanoise-parcnational.fr.
- TAYLOR, J.W., 1900. Monograph of the land & freshwater Mollusca of the British Isles. Structural and general volume. – Taylor Brothers, Leeds.

Adres van de auteur
margry@home.nl